

Jan Brabec

Procitnutí do živé země

ABRAM, David (2008): Nymburk, OPS, 169 s.

„... mentalistická epistemologie, se svým strachem z přímého vztahu a se svou intolerancí vůči nejednoznačnosti, je známkou... nedospělé nebo adolescentní vědy, která dosud nedospěla k sobě samé, protože je založená na popření skutečných podmínek, které vědu vůbec umožňují... Taková věda musí buďto v konečné apoteóze popření vymazat svět, nebo nabídnout jiný, nový modus vědy, která bude moci potvrdit, spíše než popřít, naše nové spojení se světem, který nás obklopuje.“

(podle ABRAM, David, 1991, 143)

V roce 2008 vyšla na českém knižním trhu dosud první ucelená publikace, představující domácímu čtenáři originální a v mnohém provokativní myšlení amerického ekologa a filosofa Davida Abrama. Jedná se o výběr studií a esejů až na výjimky z období let 2001–2006, který vznikl především zásluhou editorské a překladatelské péče předního propagátora tohoto myslitele u nás, Jiřího Zemánka. Ten je též autorem přiložené přehledové studie *Probouzet údiv. O ekologii a epistemologii těla u Davida Abrama* (ABRAM, David, 2008, 131–146). Kniha, která obsahuje šest původních Abramových prací (včetně rozhovoru fyzika a spisovatele Jeremy Haywarda s D. Abramem) je doplněna mimo zmíněnou editorovu studii též o autorovu biografii, informaci o *Alianci pro etiku divokého* (AWE) – instituci vzniklé na Abramův popud v roce 2006, či bibliografický přehled původních i sekundárních děl spojených s autorovou osobou. Na překladu jednotlivých statí se mimo zmíněného Jiřího Zemánka podíleli též Michaela Melechovská, Luboš Snížek a Barbora

Svatá. Jinými slovy, jedná se vskutku o publikaci uvádějící autora v širším kontextu do českého prostředí.¹ A nutno dodat, že poměrně zdařile.

Proniknout do Abramova myšlenkového světa, lemovaného místy až básnickým jazykem, se může zpočátku jevit jako celkem obtížný úkol. Jeho akcent na bezprostřední vnímání smyslového světa, tvořící jádro vlastního autorova (nejen) intelektuálního úsilí, sice vyznívá až s triviální samozřejmostí, avšak ve skutečnosti vyžaduje poměrně trpělivé úsilí o osobní rehabilitaci čehosi, co se při hlubší analýze ukazuje jako nezanedbatelný nedostatek našeho stávajícího lidského potenciálu. Abram, původně trikový kouzelník, který se během svých studií psychologie vnímání dostal do kontaktu s domorodými kulturami jihovýchodní Asie, místy až ironicky, avšak přesto s literární zručností a akademickou noblesou poukazuje na žalostnou absenci smyslu pro přímé nazírání (resp. celkové smyslové percepce) okolního světa, který se nás bezprostředně dotýká a jehož jsme bytostnou součástí. Jeho úvahy působivým způsobem propojují tradici fenomenologie percepce (zde se projevuje vliv francouzského klasika tohoto odvětví Maurice–Merleau Pontyho, který, jak uvádí editor, znamenal „zásadní impuls pro jeho filosofickou práci“; ABRAM, David, 2008, 149) s domorodými kulturami. Abramův koncept rehabilitace této vrozené schopnosti nejen člověka, ale všeho živého, stojí především na recipročním charakteru perceptuální zkušenosti, která se tak stává základem nejen pro hlubší ukotvení a pochopení ekologické etiky, ale též odrazovým můstkem ekologické epistemologie stojící v kontrastu s přetrvávajícím dualismem a jeho jednostranně mentalistickým paradigmatem (viz úvodní citát této recenze).

Zdržíme-li se na chvíli u tohoto aspektu Abramova myšlení, mnohé z něho alespoň v náznaku prosvítá skrze v pořadí druhou práci této publikace s názvem *Země v zatmění. Esej o filosofii vědy a etiky* (s. 37–76). Jak se dočítáme v ediční poznámce na konci knihy, „tento esej napsal David Abram na základě veřejné debaty s biologem E. O. Wilsonem v roce 2001“ (ABRAM, David, 2008, 163). Hned v úvodní části eseje nazvané *Nekontrolovatelné bujení světů* poukazuje autor na překotnou fragmentaci lidského světa do jednotlivých domén, pro jejichž množství a časově-energetické nároky na jejich překračování ztrácíme bytostný kontakt s tělesným světem, jehož jsme nejen součástí, ale který paradoxně veškeré tyto kognitivní světy ve své podstatě živí. Přestože jsme duchem velice zaměstnaní obtížnou navigací v těchto světech, pro jejich společného jmenovatele (který by určitou rovnováhu a orientaci navíc umožňoval) příliš místa nezbyvá. Pro Abrama je tímto světem svět *tělesný*, avšak nikoliv v pojetí vulgárního materialismu, nýbrž jakožto každodenního bytostného prostoru, primární domény všeho živého, která vnořeným způsobem integruje všechny ostatní skrze již zmíněnou reciprocitu samotné percepce. Ač to vyznívá jako cesta k empirismu (jednoho z vlajkonosů moderní vědy) či senzualismu,

evidentně tomu tak dle autora není, jinak bychom ji obecně přijímali. Naopak, „*to by se dalo předpokládat... leč pokud by tato jediná říše, která tajně drží semena všech těch jiných světů, nebyla tradičně tím nejvíce znevažovaným a opovrhovaným světem ze všech – pokud by nebyla místem, jež naši respektovaní starší raději ignorují, tou jedinou dimenzí, kterou naše vědecké instituce zcela běžně přehlížejí a zapominají na ni.*“ (ABRAM, David, 2008, 53) Tedy spíše než poukaz na všeobecně přijímaný požadavek empirického diskurzu vědy se zde otevírá elementární zúročení celku našeho světa a schopnosti jej též jako takový vnímat (a být vnímán). Bystrý čtenář však může vznést námitku, že ať chceme nebo ne, v kontaktu s tělem a tělesností světa jsme dnes a denně. Domény, které svou rozumovou aktivitou vytváříme, zcela organicky vycházejí z této primární sféry, přičemž prostředkem komunikace je zde bezesporu užívání jazyka. Na co tedy vlastně autor naráží?

Propojení epistemologie s etikou zde není náhodné, přičemž problém virtualizace světa/světů má za následek postupné mizení pout této (údajně) organické posloupnosti. Jako příklad na poli etiky prezentuje Abram kauzu tzv. *Littletonského masakru*, kdy dva mladí studenti střední školy v Coloradu postříleli 13 lidí a dalších 22 zranili. Ačkoliv lze nalézt více interpretací příčin této tragedie, Abram v této souvislosti poukazuje, že přes kritiku *obsahu* televizních a počítačových zábav málokoho napadne zaměřit pozornost na samotnou *formu*, která paradoxně (v souvislosti s „dematerializací“ prožívané reality) odvádí člověka od *skutečné hloubky*, kterou nabízí náš reálný svět. Na toto konto pokračuje ve své odpovědi na dotaz J. Haywarda ohledně televize a počítače v rámci zmiňovaného rozhovoru ze s. 129–130, čímž navazuje i na téma jazyka: „*Spsáním jsme začali vstupovat do vztahu s plochým povrchem archu papýru, s plochou stránkou. Ta se později proměnila v plochou obrazovku televize, nebo monitor počítače, na něž zíráme. Jsou to právě tyto placaté povrchy, na něž tolik svého času civíme, což naprosto odporuje naší prvotní zkušenosti perceptuálního světa jako něčeho, co existuje v hloubce – něčeho, co nás obklopuje, co se vyznačuje vztahy blízkého a vzdáleného, topologií, která se mění podle toho, jak se ve světě pohybujeme. Hloubka je zkušenost vnořeného bytí. Neexistuje dimenze hloubky ve vztahu ke světu, aniž bys v ní nebyl sám zahrnut. Nezákáš zkušenost blízkého a vzdáleného, než tak, že jsi do tohoto vizuálního pole sám zapuštěn, někde v něm umístěn.*“

Abramova filosofie je mnohavrstvá, stejně jako perceptuální svět, o nějž se opírá. Také jazyk, kterým ji zprostředkovává, má jistou dávku poetičnosti, neboť v rámci možnosti kopíruje autorovu zkušenost s tím, co s jazykovým postižením světa u moderní civilizace zvláštním způsobem tenduje. Nutno také dodat, že pokud se rozhodneme Davida Abrama nazývat filosofem, pak jednoznačně filosofem zkušenosti, která osobitým způsobem promlouvá skrze jednotlivé, ač tematicky zaměřené, přesto organicky propojené statě, které tvoří tuto knihu. Přes možnou počáteční nedůvěru, kterou může již v názvu budít u nejednoho kriticky uvažujícího čtenáře, je po pozorném (nikoli nekritickým) čtení jistě cenným příspěvkem nejen v diskurzu eko-filosofickém, ale též v diskusi, která přesahuje často jen domnělé hranice mezi obory právě pro své jasné a srozumitelné formulace naprosto elementární problematiky vícerozměrných hlubin smyslové

1) V této souvislosti je jistě na místě připomenout, že D. Abram byl mj. v roce 1999 stipendistou Centra pro teoretická studia při UK a AV ČR v Praze (viz ABRAM, David, 2008, 150).

percepce. Knihu lze též doporučit jako úvod do Abramova myšlení například ve vztahu k připravovanému českému překladu jeho monografie *The Spell of the Sensuous. Perception and Language in More-Than-Human World*, neboť se zdá, že autor je v současnosti jedním z předních představitelů fenomenologie percepce jakožto proudu, který originálním způsobem přispívá do referenčního rámce současné filosofie vedle postmoderního a postanalytického diskurzu.

ABRAM, David (1991): *Mechanical and Organical*, in: *Schneider, Stephen; Boston, Penelope, Scientist On Gaia*. Boston: M.I.T. Press.

ABRAM, David (2008): *Procitnutí do živé země*. Nymburk: OPS.

Eva Fürbachová

Teorie vyprávění v kontextu Pražské školy

FOŘT, Bohumil (2008): *Brno, Masarykova univerzita, 135 s.*

Motto: „Rytíř v azbestovém brnění je, jak naznačuje adjektivum, patrně hasič; tomu nasvědčuje i zmínka o plamenech a dýmu; je však současně i kýmsi, kdo štípe dříví a hází je do otvoru studny-ohniště, tedy topičem. Hádanka je dvojsmyslná a její rozluštění zní buď „hasič“, buď „topič“; splynutí těchto dvou protikladných skutečností umožnila snad sekerka, kterou je hasič vyzbrojen. Jan Mukařovský“.

(FOŘT, Bohumil, 2008, 7)

Literatury, zkoumající nejrůznější teorie a výsledky bádání vědců tzv. Pražské školy, je (a to dokonce nejen české) více než dostatek. Kontext, do něhož tato zkoumání zařazuje publikace „Teorie vyprávění v kontextu Pražské školy“¹, kterou v roce 2008 vydala Masarykova univerzita v Brně, je však poměrně ojedinelý.

Její autor, Bohumil Fořt (nar. 1973), přednáší teorii literatury na Ústavu české literatury a knihovnictví FF MU a je členem oddělení teorie prózy na ÚČL AV ČR. Zabývá se teorií literatury, literární sémantikou a teorií fikčních světů, literárněvědným strukturalismem a českou literaturou 20. století. Je mimo jiné autorem publikace *Úvod*

1) Text byl podpořen grantovým projektem „Přínos českého strukturalismu k teorii vyprávění“ řešeného v letech 2004-2006 GAAV. Fořt. *Teorie vyprávění v kontextu pražské školy*, s. 8.